

ΤΑ «ΤΕΓΕΑΤΙΚΑ» ΤΟΥ JEAN MARCADÉ

Καθ. Άγγελος Δεληβορριάς
Διευθυντής του Μουσείου Μπενάκη

Προσπαθώντας να συνοψίσω όσο γίνεται πιο επιγραμματικά το τι χρωστάμε στον Jean Marcadé, θα προσπεράσω και τον όγκο και τη σημασία των επιστημονικών του καταθέσεων. Θα παραμερίσω δηλαδή την αντικειμενική αξία μιας γόνιμης πνευματικής παραγωγής, η οποία άλλωστε τον έχει ήδη κατατάξει ανάμεσα στους κορυφαίους εκπροσώπους της Κλασικής Αρχαιολογίας διεθνώς. Θα προσπεράσω όμως και ένα άλλο βασικό του χαρακτηριστικό, καθόλου σύνηθες και καθόλου συχνό. Γιατί αν επιχειρούσα να το αναπτύξω σε βάθος και με κάποιο βαθμό σοβαρότητας, φοβάμαι πως θα υπερέβαινα κατά πολύ τα επιτρεπτά όρια του χρόνου που μου έχει παραχωρηθεί. Αναφέρομαι βέβαια σ' αυτό που θα μπορούσε να αποκαλεστεί ερευνητικό ήθος, ως πρόταγμα κοινωνικής συμπεριφοράς και όχι ως δικαίωση των όποιων προσωπικών αξιολογικών μέτρων.

Από τις δύο αυτές επισημάνσεις και μόνο, καταλαβαίνετε, πιστεύω, πως θα μπορούσα να μιλάω με τις ώρες για τον άνθρωπο και για το έργο του. Για έναν περίεργο συνδυασμό άτεγκτης αυστηρότητας και απρόσμενης χαλαρότητας στην έκφραση αλλά και στη στάση της ζωής, για τη φιλικότητα και τη συναδελφική του αλληλεγγύη, για τις παιδαγωγικές του αρχές, όπως συνάγονται έμμεσα από τη διδακτική διάσταση των κειμένων του, καθώς και από την ποιότητα των μαθητών του, για τις φιλελεύθερες ιδέες του και για την *tolérance*, την ανεκτικότητα του απέναντι στις απόψεις των άλλων. Αν είχα τον χρόνο, θα επέμενα κυρίως στο γεγονός, ότι από νεώτερος είχε δείξει την απέχθειά του σε κάθε μορφή πληρτικής σοβαροφάνειας. Θα μπορούσα μάλιστα να επικαλεστώ, για το ιδιαίτερο χιούμορ του, μια ολόκληρη σειρά από ανέκδοτα, τα οποία έχει καταγράψει η προφορική παράδοση της συντεχνίας μας, που καλό θα ήταν να μην ξεχαστούν.

Περνώντας τώρα στο θέμα που μου ζητήθηκε να αναπτύξω, θα προσφύγω σε κάποιες παλαιότερες

επισημάνσεις μου για τη σημασία της προσφοράς του και πρώτα στο γεγονός ότι η θεωρητική του τοποθέτηση –όπως ανιχνεύεται στο σύνολο του επιστημονικού του έργου– ξεπερνά τους όρους κάθε συμβατικής κανονιστικής κατάταξης. Ότι τα προβλήματα δηλαδή της μεθόδου και τα ζητήματα της εικονογραφίας, για τη λογική

της δικής του προσεγγιστικής διαδικασίας, εξαρτώνται άρρηκτα από τα γενικότερα ερωτήματα που θέτει κάθε ενασχόληση με την καλλιτεχνική δημιουργία του αρχαίου ελληνικού κόσμου.

Από την ανάγνωση των κειμένων του Marcadé, ο επαρκής αναγνώστης συνάγει ως καίριο χαρακτηριστικό την ισότιμη αφοσίωση με την οποία αφιερώθηκε και με την οποία ανάλωσε τα ενδιαφέροντά του, τόσο στην τέχνη της αρχαϊκής και της κλασικής περιόδου, όσο και στην τέχνη του 4ου αι. π.Χ., των ελληνιστικών αλλά και των ρωμαϊκών χρόνων. Το εντυπωσιακό αυτό ανάπτυγμα των ενδιαφερόντων του υποκρύπτει –εκτός από το εύρος της παιδείας– μια σαφή θεωρητική στάση απέναντι στον ασφυκτικό για την ουσία των ανθρωπιστικών σπουδών κίνδυνο της επιστημονικής εξειδίκευσης, που περιορίζει τον ορίζοντα και από το δάσος αφήνει να φανεί ένα μοναχικό δέντρο. Φανερή είναι, αντίθετα, η θεαματική αλλά και διδακτική ευχέρεια με την οποία κινείται, τόσο στα δύσβατα μονοπάτια της γραπτής παράδοσης, όσο και στη βιβλιογραφία της νεώτερης προβληματικής, όπως διαμορφώνεται, εκτός από τη γαλλική, στην αγγλοσαξωνική, τη γερμανική, την ιταλική και την ελληνική σχολή.

Το μεγάλο ωστόσο δίδαγμα που μας προσφέρει ο αποτυπωμένος στις σελίδες του αγώνας να διαπεράσει τα φράγματα της άγνοιας και της αποσπασματικότητας των καλλιτεχνικών δημιουργιών της ελληνικής αρχαιότητας, βρίσκεται αλλού: σε μία διακήρυξη πίστεως, ότι μόνον η συνεχής αντιπαράθεση με τις αντιστάσεις του υλικού μπορεί να υποσχεθεί στην έρευνα κάποια ευοίωνα αποτελέσματα, κάποιες

ΤΑ «ΤΕΓΕΑΤΙΚΑ» ΤΟΥ JEAN MARCADÉ

στέρεες κατακτήσεις. Μια διακήρυξη πίστωσης για τη σημασία που έχει η εξουθενωτική πράξη απέναντι στις θεωρητικές κατασκευές, η βοηθητική αξία των οποίων δεν αντιμετωπίζεται ωστόσο με εχθρότητα ή έστω και αντιπάθεια, αλλά με μια αδιόρατα κριτική συγκατάβαση.

Απ' αυτήν την άποψη, θα πρέπει να αξιολογηθεί η ανεκτίμητη συμβολή του Marcadé στην αποκατάσταση και την πληρέστερη γνώση των έργων της αρχαίας ελληνικής τέχνης, που μας κληροδοτήθηκαν βαρύτερα τραυματισμένα, κυρίως όμως να κατανοηθεί μια διαφαινόμενη οπωσδήποτε διάσταση ανάμεσα στην «αρχαιολογική» προσέγγιση των προβλημάτων, την οποία υπερασπίζεται ο ίδιος, και την *stilkritische* παράδοση της γερμανικής σχολής.

Αν οι επιστημόνες αυτές δεν πρόδωσαν εντελώς το πνεύμα του τιμώμενου φίλου, θα ήθελα να ελπίζω ότι δεν θα το προδώσουν και οι ελάχιστες λακωνικές παρατηρήσεις μου σχετικά με το περιεχόμενο του άρθρου “Tegeatica”, που δημοσιεύτηκε στον 110 τόμο του *BCH*, το 1986, και στις σελίδες 317-329. Εξετάζοντας πρώτα τα ζητήματα των αετωματικών μορφών του ναού της Αλέας Αθηνάς, ο Marcadé σχολιάζει τις διάφορες αποδόσεις, ορισμένες από τις οποίες και αποδέχεται, συμπληρώνοντας πολλές από τις απόψεις του Andrew Stewart και απορρίπτοντας άλλες. Αρνούμενος κυρίως την προσγραφή του θεωρημένου ως κορμού της Αταλάντης, για λόγους που δεν έχουν να κάνουν μόνο με το μέγεθος του σωζόμενου θραύσματος ή την ποιότητα της επεξεργασίας του, αλλά και με την αρχικά ένθετη κεφαλή της εικονιζόμενης μορφής.

Αν ο υποτιθέμενος κορμός της Αταλάντης είναι πολύ μικρός για την αετωματική σύνθεση της ανατολικής πλευράς του ναού της Αλέας, το μέγεθος, η οπή του μηνίσκου, η επεξεργασία της πίσω πλευράς και η κατ' ενώπιον στάση της θεαματικής κεφαλής του γενειοφόρου Ηρακλή, προβάλλουν ως επιχειρήματα για την απόρριψη της δικής του απόδοσης στη σύνθεση του δυτικού, που είχα προτείνει εγώ. Ο Marcadé ωστόσο δεν αντικρούει μόνο την ερμηνεία του Ηρακλή, αλλά και την αναγνώριση του Τηλέφου, στο γνωστό κεφάλι που, προς δόξαν της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, εκλά-

πη από το Μουσείο της Τεγέας πριν από μερικά χρόνια. Όπως δηλώνει με την τηλεγραφική ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας του μέσα σε μια υποσημείωση και την ενδεικτική του επιφυλακτικότητα, “Pour moi, imaginer Télèphe et Héraclès, figures tous les deux coiffés de la peau de lion, dans le même fronton, constitue une hypothèse hardie: la “vraie” peau de lion, celle du lion de Némée, portée par le seul Héraclès serait, à mon avis, comme dévaluée par la proximité immédiate d’une autre dépouille léonine portée par Télèphe”. Αρνούμενος μάλιστα στον υποθετικό λογισμό την αξία ενός επιστημονικού εργαλείου, αλλά και στο ρίσκο του ενδεχόμενου λάθους μία δύναμη προωθητική, θα ήταν αδιανόητο να μην καταλήξει στο συμπέρασμα ότι: “Dans l’ ensemble, les elements les plus significatifs de la sculpture tympanale de Tégée n’ont guère changé depuis la publication de Dugas, et parmi les débris secondaires..., à part quelques pièces exposées, il est difficile de faire un choix sans risques d’erreurs”.

Πολύ πιο αυστηρή είναι η κριτική του Marcadé σχετικά με όσα θραύσματα έχουν αποδοθεί στις μετόπες του προνάου και του οπισθοδόμου, σε ορισμένα από τα οποία αναγνωρίζει σωστά τα κατάλοιπα μικρών αναθηματικών αγαλματιών. Αυξάνοντας εν συνεχεία τον αριθμό των θραυσμάτων, που θα μπορούσαν να συσχετιστούν με τις δύο μεγάλες γυναικείες μορφές, στις οποίες ο Stewart στήριξε την αποκατάσταση των ακρωτηρίων, δεν αποκλείει την προέλευσή τους από τον διάκοσμο του μεγάλου βωμού. Δεν θα αναπτύξω, τέλος, όσους λόγους επικαλείται για να καταδικάσει την ποιότητα του γυναικείου κορμού που, μαζί με τον Andreas Linfert, είχα θεωρήσει ότι ανήκει στη σκοπαδική Υγεία. Όχι μόνο γιατί στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και αρκετοί άλλοι καχύποπτοι ερευνητές, αλλά γιατί τον επιβεβλημένο –και εκρηκτικό οφείλω να πω– αντίλογο τον επιφυλάσσω για κάποια άλλη ευκαιρία. Για τη συνέχεια δηλαδή ενός ουσιαστικά άγονου διαλόγου.

Όπως θα έλεγε εξάλλου ο Karl Popper, η διαψευσιμότητα είναι πάντως η μόνη επιβεβαίωση για την εγκυρότητα μιας επιστημονικής άποψης. Και σ’ αυτό τουλάχιστον δεν νομίζω πως θα διαφωνούσε ο Jean Marcadé.

